

Die Fremde

(When We Leave) A film by Feo Aladag

Winner of the European Parliament Film Prize – LUX Prize 2010

BELGIQUE / BELGIË - BRUXELLES / BRUSSEL

БЪЛГАРИЯ - SOFIA

ČESKÁ REPUBLIKA - PRAHA

DANMARK - KØBENHAVN

DEUTSCHLAND - BERLIN

EESTI - TALLINN

ÉIRE / IRELAND - DUBLIN

ΕΛΛΑΔΑ - ATHINA, THESSALONIKI

ESPAÑA - MADRID, BARCELONA

FRANCE - PARIS, MARSEILLE, STRASBOURG

ITALIA - FIRENZE, MILANO

ΚΥΠΡΟΣ - NICOSIA

LATVIJA - RĪGA

LIETUVA - VILNIUS

LUXEMBOURG - LUXEMBOURG

MAGYARORSZÁG - BUDAPEST

MALTA - VALLETTA

NEDERLAND - DEN HAAG

ÖSTERREICH - WIEN

POLSKA - WARSZAWA

PORTUGAL - LISBOA

ROMÂNIA - BUCUREȘTI

SLOVENIJA - LJUBLJANA

SLOVENSKO - BRATISLAVA

SUOMI/FINLAND - HELSINKI / HELSINGFORS

SVERIGE - STOCKHOLM

UNITED KINGDOM - MANCHESTER, EDINBURGH, GLASGOW

1 FILM

23 LANGUAGES

27 EUROPEAN COUNTRIES

For the first time ever, one film subtitled or adapted in the 23 official languages of the European Union (EU) screened in all 27 EU countries at the same time (May 2011).

Screenings are by invitation only



luxprize.eu

Predslov

Európske kultúrne prostredie je veľmi roztrieštené. Pre sochárstvo, maliarstvo, hudbu, poéziu, tanec či literatúru v Európe je bez ohľadu na ich vitalitu veľmi ťažké presadiť sa mimo územia, na ktorom vznikajú. Len málo umelcov a diel dokáže prekročiť hranice a osloviť publikum ďaleko od svojho pôsobiska.

Kinematografia v tom nie je výnimkou. Svoju silu a bohatstvo čerpá bezpochyby v kaleidoskope európskych kultúr a jazykov. Avšak táto rozmanitosť jej zároveň škodí. Pôvodný jazyk, v ktorom je film natočený, je totiž prekážkou v jeho šírení na viacjazyčnom trhu.

Celá problematika distribúcie v Európe spočíva v jednom probléme: vytvoriť podmienky na to, aby sa navzdory bariére, ktorú predstavujú jazyky, dostal film k svojmu publiku.

Vzhľadom na tento problém sa v rámci ceny LUX, ktorú udeľuje Európsky parlament, navrhuje označiť film titulkami aspoň v 23 úradných jazykoch Európskej únie – pričom sa pôvodná verzia upraví pre zrakovo alebo sluchovo postihnuté osoby – a každej z 27 členských krajín Únie poskytnúť jednu, či už digitálnu alebo klasickú kópiu.

Víťazný film ceny LUX 2010 a prvý dlhometrážny film režisérky Feo Aladagovej *Die Fremde* sa v mesiaci máj premieta v 23 úradných jazykoch v 27 členských štátoch Európskej únie v rámci Dňa Európy.

Prostredníctvom tejto iniciatívy sa Európsky parlament snaží načrtnúť obrysy európskeho verejného priestoru, to znamená vymedziť čas a miesto, v rámci ktorého sa aj vy sami budete môcť spolu s ostatnými európskymi občanmi zaoberať otázkami všeobecného záujmu a potom o nich diskutovať.

Film *Die Fremde* sa zaoberá zločinmi v mene cti. Ide o násilné činy, ktoré vo všeobecnosti na ženách alebo dievčatách páchajú členovia ich rodín, pretože podľa ich subjektívneho názoru „pošpinili“ česť rodiny.

Umožniť stret pohľadov a názorov európskych občanov z rôznych kútov prostredníctvom jednoty deja, času a miesta je pokusom odpovedať na túto otázku: *Čo to dnes znamená byť európskym občanom?*

Prajeme vám, aby ste pri sledovaní osudov Umaye a jej syna prežívali podobné pocity ako my. Taktiež dúfame, že nasledujúca príručka podoprie vaše úvahy a vyvolá verejnú diskusiu.

Isabelle Durant
Podpredsedníčka
Európskeho parlamentu

Stavros Lambrinidis
Podpredseda
Európskeho parlamentu

Doris Pack
Predsedníčka Výboru
pre kultúru a vzdelávanie
Európskeho parlamentu

Cudzinka (Die Fremde)

Film vyznamenaný cenou Európskeho parlamentu LUX za rok 2010

Film Feo Aladagovej

Nemecko, 2010, 119 min.

Hrajú: Sibel Kekilli (Umay), Nizam Schiller (Cem), Derya Alabora (matka), Settar Tanriogen (otec), Serhad Can (Acar), Tamer Yigit (Mehmet), Almila Bagriacik (Rana)

Základné informácie

Feo Aladagová, ktorá je scenáristkou, režisérkou i producentkou filmu *Die Fremde*, prichádza s nadčasovou témou: ide o konflikt medzi túžbou jednotlivca po osobnom šťastí a spoločenskými a rodinnými konvenciami. Film zachytáva život mladého tureckého dievčaťa menom Umay, ktoré túži po nezávislosti v prostredí, v ktorom kultúrna tradícia od ženy vyžaduje, aby sa podriaďovala mužovi, za ktorého sa vydala, alebo svojmu otcovi či bratovi. Ide o tému zasadenú do rámca zbližovania kultúr v Európe, dej sa odohráva na jednej strane v Nemecku (kde Umay vyrastala a kam opätovne prichádza za svojou rodinou) a na druhej strane v Turecku (kam sa vydala a kde žije s rodinou svojho manžela).

Tento materiál ponúka divákovi niekoľko možností analýzy:

- **analýza skutočnosti** zločinov v mene cti;
- **analýza príbehu**, ktorá sa zameriava najprv na konflikt medzi túžbou Umaye po nezávislosti a tradíciu, ktorú zachováva jej rodina, potom na dramatické vystupňovanie deja a napokon na feministický rozmer príbehu;
- analýza niektorých **pracovných postupov filmovej tvorby**, ktoré sa pri natáčaní filmu *Die Fremde* použili.

Tieto analytické prvky sú roztriedené do niekoľkých rámcov, v ktorých sa objavujú určité scény, aby sa divákovi

objasnili skutočnosti príbehu alebo aby sa divák mohol nad skutočnosťami príbehu hlbšie zamyslieť.

Otázky, ktoré film nastrojuje, požívajú na diskusiu o ňom.

Analýza skutočnosti

Zločiny v mene cti: skutočnosť vo filme

Feo Aladagová uskutočnila svoje prvé výskumy zamerané na násilie páchané na ženách na základe výzvy organizácie Amnesty International s cieľom vytvoriť dve krátke filmové snímky upozorňujúce na túto skutočnosť. Záujem o túto tému autorku neopustil ani po natočení uvedených krátkometrážnych filmov. Práve naopak, v masmédiách sa pravidelne objavovali správy o tzv. zločinoch v mene cti a veľa otázok zostávalo nezodpovedaných. Z tohto dôvodu sa režisérka rozhodla venovať téme hlbšie. Jej prieskum tejto témy na začiatku vyzeral tak, že zhromažďovala veľké množstvo informácií, predovšetkým od obetí násilia, potom tento materiál využila pri písaní scenára a napokon vytvorila filmovú fikciu.

Násilné činy páchané na ženách a obzvlášť tzv. zločiny v mene cti, ktorými sa autorka inšpirovala pri tvorbe fiktívneho príbehu *Die Fremde*, sú veľmi reálny jav.

Zločin v mene cti je akt násilia, ktorého sa obyčajne dopúšťajú na žene alebo dievčati členovia rodiny, pretože táto ich príbuzná údajne poškodila česť svojej rodiny. Pojem tzv. poškodennej cti je mimoriadne hmlistý a chápe sa veľmi subjektívne. V podstate ide o nemravné správanie, či už skutočné, alebo domnelé, ktoré by malo byť potrestané. Týmto potrestaním môže v byť v najkrajnejšom prípade vražda člena rodiny, ale môžu ním tiež byť rôzne druhy násilností (zmrzačenia, zohavenia...). Čo sa týka tzv. nemravného správania, môže ísť o nadviazanie mimomanželského sexuálneho pomeru (za takýto sa niekedy dokonca pokladá aj znásilnenie), odmietnutie dohodnutého manželstva alebo akúkoľvek inú formu odporu voči vôli mužov v rodine.

K zločinom v mene cti dochádza v patriarchálnych spoločenstvách vo veľkom množstve krajín. Určujúcim činiteľom v spoločenstvách, v ktorých sa páchajú zločiny v mene cti, je kultúrna a sociálna povaha patriarchálneho zriadenia, nie náboženstvo. Patriarchálny poriadok sa často uplatňuje v moslimských spoločenstvách, ale islam nemá so zločini v mene cti nič spoločné. Pôvod týchto zločinov sa musí hľadať v starodávnej predstave sveta, v ktorom sú ženy a dievčatá

povinné podriaďiť sa autorite mužov zo svojich rodín. Aj keď Organizácia Spojených národov uvádza počet (pravdepodobne podhodnotený) 5 000 obetí zločinov v mene cti vo svete za rok, je nesmierne ťažké zistiť rozsah týchto zločinov, pretože sa nezriedka vôbec nevyšetrujú, lebo sú často páchané tak, aby zločin vyzeral ako nehoda alebo samovražda, alebo z toho dôvodu, že hanba či hrozba ďalšieho trestu bránia obetiam či osobám v ich okolí, aby o zločinoch hovorili, alebo tiež preto, že samotné obete sa nie vždy považujú za obete, ale často skôr za vinníkov, ktorí spáchali niečo hriechne, a teda ich potrestanie je oprávnené. Príbeh Umaye, hlavnej hrdinky filmu, je určitým spôsobom prienikom viacerých príbehov, čiže Umay predstavuje modelový typ postavy.

Analýza príbehu

Konflikt medzi osobným šťastím a kultúrnou tradíciou

Umay prostredníctvom vyjadrovania svojich túžob jednoznačne predstavuje človeka, ktorého ctí takzvaná vyspelá spoločnosť, človeka, ktorý túži po osobnom šťastí. Umay chce naozaj „všetko“: rozhodovať o tom, či bude mať dieťa, alebo ho mať nebude (na samotnom začiatku filmu ide na potrat), opustiť manžela, ktorý ju už nemiluje, vrátiť sa žiť do Nemecka, tam začať študovať, nájsť si prácu, žiť nezávislým životom, nájsť si nového milenca, ponechať si svojho syna a napokon tiež udržať si lásku a priazeň svojich blízkych. Práve jej matka sa jej v rámci svojho videnia sveta snaží ako prvá vysvetliť, že jej túžby sú prehnané: „Chceš toho príliš veľa, prestaň snívať.“ Matka jej okrem toho hovorí, že ako žena a matka musí prinášať nejaké obete, čo však u Umaye okamžite vyvoláva rozhodný odpor. Pre Umay, ktorá vyrastala v Nemecku, v prostredí hodnôt západnej civilizácie, nie je zaiste ľahké priznať si, že je potrebné sa niečoho vzdať. Určite túžila po sebarealizácii. Koná teda v súlade so svojimi túžbami. V tomto ohľade sa stavia proti svojej rodine, ktorá zachováva tradičné hodnoty, na základe ktorých sa musia ženy podrobiť vôli mužov. V Umayinej rodine a ešte všeobecnejšie v spoločnosti, ktorého je Umay súčasťou, sa naozaj zdá, že ideálom je príslušnosť k nejakej skupine, kde má každý jej člen svoje miesto, a to predovšetkým na základe svojho pohlavia. Sloboda jednotlivca je v takomto spoločenskom potlačovaná a dôležité je tu

rešpektovanie vyššej inštancie: rodiny, náboženstva a jeho zákazov či autority mužov. Z tohto dôvodu rodina ťažko znáša, že Umay opustila svojho manžela, a to aj keď sa vedelo, že sa k nej správal násilnícky. Ale čo je v očiach spoločnosti absolútne neakceptovateľné, je to, že Umay si so sebou zobrala syna a že nesúhlasí s tým, aby sa vrátil k svojmu otcovi. Neústupčivosť Umaye, ktorá naráža na nekompromisný postoj svojej rodiny, ktorá je významným spôsobom ovplyvňovaná aj názormi ostatných členov spoločnosti, vedie k mimoriadne bolestivému konfliktu. Dalo by sa povedať, že v rámci tohto konfliktu stoja proti sebe dva rôzne postoje k životu: jeden, ktorý stavia nadovšetko jednotlivca a jeho túžby, a druhý, ktorý dáva prednosť spoločnosti a jeho hierarchii. Tento konflikt určitým spôsobom vyjadruje Gül, majiteľka podniku, v ktorom pracuje Umay: „Ak si tvoja rodina bude musieť vybrať medzi tebou a mojím spoločenstvom, nikdy si nevyberie teba.“

Dramatické vystupňovanie: láska a nenávisť

Od chvíle, keď sa Umay vracia k svojej rodine do Berlína, až do konca filmu, keď sa ju jej bratia pokúšajú zabiť, je divák svedkom tragického zhoršovania rodinných vzťahov. Rodina Aslanovcov prijala Umay a jej syna Cema po ich príchode do Berlína v skutočnosti veľmi radostne a srdečne. Veľmi rýchlo sa však do tejto radosti vkradlo napätie. Umay vyhlasuje, že sa do Turecka k svojmu manželovi viac nevráti. Jej rodina si hovorí, že si jednoducho iba postavila hlavu, a snažia sa, aby znovu „dostala rozum“. Umay je však napriek tomu pevne rozhodnutá a odmieta počúvať rady a neskôr aj príkazy svojich rodičov. Po tom, ako jej rodina naplánovala únos Cema, aby ho vrátila jeho otcovi, Umay od rodiny uteká a táto sa jej zrieka. Napokon vo chvíli úspechu Umaye, ktorá je nezávislá, ako si želala, a chce si založiť rodinu s iným mužom, prichádzajú jej bratia a otec, aby ju pripravili o život.

Toto dramatické vystupňovanie deja sa dosahuje jeho postupnou gradáciou. V pozadí konfliktu medzi Umayou a jej rodinou je v skutočnosti ďalší rozpor: medzi láskou k rodine a osobným presvedčením. Každý člen rodiny Aslanovcov musí v priebehu deja riešiť vážnu dilemu: majú radi Umay a Cema, ale s mladou ženou nenachádzajú žiadnu možnosť dohody. Otec neustále váha medzi dvoma postojmi: na jednej strane pociťuje k svojej dcére lásku a nehu, na druhej strane ju chce potrestať a zrieknuť sa jej; toto sú dva

motívy jeho spontánnych reakcií, medzi ktoré sa niekedy vkladajú pokusy o „rozumný“ dialóg a zmierenie. Divák ho uvidí, ako ukladá svoju dcéru do postele, ako sa s ňou smeje pred televízorom, ako ju pozoruje cez okno, ako skoncuje s pokusom o únos Cema, ako ju prosí o odpustenie..., ale rovnako tak aj uvidí, ako ju bije, ako ju uráža, ako pripravuje únos jej syna a ako pri ňom pomáha, ako pred ňou zabuchne dvere svojho domu, a napokon ako prikáže, aby ju zabili... Táto dilema je obzvlášť viditeľná u otca, ale ostatní členovia rodiny ju prežívajú rovnako: dokonca aj Mehmet, ktorý je spomedzi členov rodiny najnemilosrdnejší, po rodinnej porade, kde sa rozhodlo o zabití Umaye, plače. Acar, mladší brat Umaye, tiež pociťuje zmätok a váha medzi láskou k sestre a rodinnými a spoločenskými konvenciami: jeho vzťah s Umayou je výnimočný, ako o tom svedčia scény, keď sa spolu stretávajú, a sprisahanectvo, ktoré z nich vyžaruje. Acar však predsa len nemôže odmietnuť úlohu, ktorá mu bola zverená: zabiť Umay. V poslednej chvíli to však napriek všetkému odmietne vykonať. Postava Rany sa zdá byť zložitejšia: mladé dievča, ktoré je uchvátené svojou mladou láskou, je šťastné, že sa znovu stretáva so svojou veľkou sestrou a že sa jej môže zdôveriť, ale odťahuje sa od nej, keď ju Umay varuje pred láskou, ktorá by nebola dostatočne zrelá, a predovšetkým vtedy, keď túžba Umaye po nezávislosti ohrozuje jej vlastný sobáš. Pokiaľ ide o Umayinu matku, tá je zrejme v najchúlostivejšej situácii zo všetkých. Práve ona je stelesnením spomínanej dilemy v najväčšej miere, aj keď ju prežíva skrytejšie ako ostatní. Rozpoltená je medzi láskou a súcitom na jednej strane (objíma svoju dcéru po tom, ako na jej tele uvidí stopy po bití, zverí jej talizman, ktorý by ju chránil, trápi sa, keď Umay odišla z domu...) a odsúdením a hnevom na druhej strane (snaží sa, aby Umay zmenila svoj názor, hnevá sa, plače, že jej dcéra pošpinila česť rodiny, a prítomná je počas pokusu o únos Cema...). Ako matka pre svoju dcéru určite trpí, ale ak by jej ako žena dala za pravdu, obeť, ktoré musela podstúpiť ona sama, by už nemali žiaden zmysel.

Feministický aspekt

Umay svojou túžbou po nezávislosti a samostatnosti v rozličných oblastiach života implicitne požaduje rovnaké práva pre ženy a mužov. Aj keď už sú práva žien a mužov z teoretického alebo právneho hľadiska rovnaké, prakticky rovnaké nie sú. Vo filme Feo Aladagovej

možno tak jednoznačne zachytiť feministický aspekt, a to prostredníctvom túžby Umaye po emancipácii a prostredníctvom solidarity ženských hrdiniek príbehu. Pokiaľ ide o nadradenosť mužov, zdôrazňujú ju dialógy mužských postáv a implicitne ju potvrdzuje úloha, ktorú v príbehu zohráva Umayin syn.

Patriarchálne pomery

Aj keď bola Umay po príchode k svojej rodine v Nemecku prijatá veľmi radostne a srdečne, jej rozhodnutie nevrátiť sa viac k manželovi vyvoláva zakrátko napätie a neskôr hnev. Žena totiž nemá právo slobodne rozhodovať o svojom živote. Toto pravidlo sa síce v príbehu explicitne nevyslovuje, ale dokazuje ho táto hádka medzi Umayou a jej otcom: Mladá žena sa píše so svojim otcom, ktorý vždy obdivoval uja Béchira, pretože si žil svojím vlastným životom. Otec Umayi hovorí, že sa s ním nemôže porovnávať... „Prečo?“ pýta sa Umay. „Lebo som to povedal!“ odpovedá jej otec a končí takto akúkoľvek diskusiu.

Aj keď otec nemôže Umayi v rozhovore priznať, že muži môžu byť slobodní, kým ženy sú povinné podriaďovať sa autorite mužov, z rozhovoru nadradenosť mužov jednoznačne vyžaruje.

V tomto duchu sa nesie aj mnoho ďalších motívov filmu. Umay dostáva rady a neskôr aj výslovné príkazy: tvoje miesto je pri tvojom manželovi; nemôžeš zobrať syna jeho otcovi... Vzhľadom na Umayino odhodlanie jej otec ľutuje, že sa nenarodila ako chlapec.

Na druhej strane sa muži v rodine správajú podľa svojich vlastných pravidiel: otec dáva zauchá svojmu synovi Acarovi, lebo sa nesprával ako „muž“; muži chodia spoločne do mešity; muži sa stretávajú, aby prijali rozhodnutia v závažných veciach... V prípade bezvýchodiskovej situácie ide otec po radu za starým mužom.

Úloha Cema, syna Umaye, na toto rovnako poukazuje: divák si môže ľahko predstaviť, že dej by sa odohrával inak, keby Umay mala dcéru. Niektoré detaily sú nepochybne pomerne nedôležité, napríklad pozornosť, ktorú Cemovi venujú jeho starý otec a jeho strýko Mehmet, ktorí sa s ním hrávajú, alebo skutočnosť, že ho títo muži so sebou brávajú do mešity (čo pripomína formálnu iniciáciu do spoločenstva mužov). Ale predovšetkým otázka vrátenia Cema jeho otcovi by nepochybne bola menej páľčivá, ak by Cem bol dievča. Človek napokon môže prejaviť nesúhlas s konaním matky Umay (ktorá zobrala syna jeho otcovi) a v prípade otca s tým súhlasiť, keďže Umayini rodičia sa chystajú pomáhať pri pokuse o únos dieťaťa.

Ženská solidarita

V takýchto patriarchálnych pomeroch majú ženy svoj vlastný kruh dôverníkov. V rodine svojho manžela sa Umay zverí so svojím tajomstvom, že sa chystá ísť na potrat, svojej švagrinej. Švagriná je v tejto záležitosti dokonca Umayinou spoluvinníčkou, pretože sa jej počas zákroku stará o Cema. Keď sa Umay vracia domov k svojim rodičom do Berlína, zverí sa matke a sestre Rane so svojím rozhodnutím, že sa viac nevráti k svojmu manželovi, aj keď jej otec ešte nevie, že jej odchod od manžela je definitívny.

V ubytovni, kde sa Umay ukrýva, jej poskytne prístrešie žena, s ktorou si neskoršie vymenia významné pohľady, v ktorých divák môže vidieť hlboké pochopenie zo strany Carmen a vďačnosť zo strany Umaye. Ešte neskôr Umay u seba prichýli jej priateľka Atife.

Ale najvýraznejšia spomedzi ženských postáv je určite vedúca stravovacieho zariadenia, ktorá Umayi dala prácu. Dokonca sa prihovára za Umay u jej rodičov. Jej postoj je veľmi smelý a hlboko feministický. Najprv vyvracia slová Umayinho otca, ktorý tvrdí, že to Umay sa už viac nechce stretnúť so svojou rodinou. Potom od otca chce, aby šiel rodine príkladom, pretože je vzorom pre svojich synov. Okrem toho dodáva, že by sa mal starať o všetky svoje deti, a naznačuje mu, že by rovnako mohol stratiť aj syna... Takto veľmi obratne poukazuje na úlohu otca rodiny a tuší, že by sa mohol rozhodnúť nesprávne. Preukazuje jednak odvahu, pretože sa stavia proti hlave rodiny, a jednak diplomatické schopnosti, keďže zdôrazňuje úlohu otca ako vzoru pre ostatných. Keď od Umayiných rodičov po tom, ako sa jej otca nepodarilo presvedčiť, napokon odchádza, obráti sa s prosebným pohľadom k Umayinej matke, ako by jej chcela povedať: „skúste ho aspoň vy, ako jeho manželka, obmäkčiť.“ Medzi dverami, keď jej Umayin otec želá, aby ju Boh opatroval, mu sebaisto a trochu pohrdavo hovorí, že Boh nemá s touto záležitosťou nič spoločné.

Emancipácia a odhodlanie

Ak diváci prijímajú Umayine názory, majú možnosť prijať aj jej perspektívu príbehu a pochopiť jej túžbu. Väčšina z nich sa určite s názormi mladej ženy stotožní a bude považovať jej túžbu po emancipácii za oprávnenú. Aj keď Umayi budú takíto diváci v duchu pomáhať prekonať prekážky, ktoré jej stoja v ceste, hlavnou duševnou silou, ktorá jej na ceste príbehom pomáha, je jej odhodlanosť. Umay robí skutočne veľmi silné gestá, ako v prípade, keď spáli svoj cestovný pas, aby si tak

znemožnila alebo aspoň značne sťažila svoj návrat do Turecka. Počas jednej prudkej hádky so svojím otcom, ktorý jej prezradil svoj zámer vrátiť Cema Kemalovi, berie do ruky nôž a podreže si žily. Neskôr sa objaví na svadbe svojej sestry Rany, a to aj keď na ňu nebola pozvaná. Po tom, ako ju z tejto svadby vyženú, sa tam napriek všetkému vracia a žiada, aby tam vpustili jej syna. Vyjde na pódium a pred všetkými prítomnými vystúpi s vyhlásením, v ktorom uznáva, že „pošpinila česť“ svojej rodiny.

Túžbu Umaye po slobode badať rovnako z toho, že odmieta akékoľvek príkazy: samozrejme, príkazy svojej rodiny, ktorá by si želala, aby sa Umay spoločne so svojím synom vrátila k manželovi, ale tiež príkazy vedúcej azylového domu, ktorá jej hovorí, že už nesmie nadviazať styk so svojou rodinou. Umay dokonca odmieta rady Atife, ktorá ju presviedča, aby podala žalobu na svojho brata Mehmeta.

Na plagáte k filmu je Umay zachytená z profilu, ako si na znamenie úcty k svojmu otcovi prikladá čelo na chrbát jeho ruky. Keď otec prichádza v deň Umayinho návratu domov, Cem starému otcovi vzdáva úctu rovnakým spôsobom, čo je nesmierne dojímavé. Starý otec mu v tej chvíli vraví: „Verím, že raz si budú ctíť aj teba.“

Ako dať do súvislosti túto scénu s leitmotívom filmu? Čo táto scéna prezrádza o rodinných hodnotách? Akým spôsobom ju opätovne interpretovať po skončení filmu?

Na svadbe Rany sa Umay, po tom, ako ju prvýkrát vyhodili, znovu vracia späť a obracia sa na všetkých prítomných, pričom žiada, aby jej syna považovali za člena rodiny. Po tomto odvážnom čine, ktorým Umay paradoxne odhaľuje svoju slabosť, jej otec vstane, urobí smerom k nej jeden krok, potom sa zastaví. Mehmet chce túto nepríjemnú scénu ukončiť a vyzýva Umay, aby odišla, pričom ju k tomu núti s použitím sily.

Predstavte si, že by sa otec nebol býval zastavil. K čomu by jeho konanie bolo viedlo? Aké by to malo dôsledky?

V patriarchálnych pomeroch, v ktorých sa príbeh odohráva, je smrť chlapca možno bolestivejšia ako smrť dievčaťa... Mehmet ešte vyostří situáciu po náhodnej smrti Cema, ktorá daný problém ani zďaleka nerieši.

Predstavte si, aké dôsledky by mohla mať táto udalosť pre ďalšie postavy príbehu a pre vzťahy medzi nimi. Čo by sa bolo bývalo stalo, keby Mehmet splnil svoju úlohu: zabiť Umay a zachrániť Cemovi život?

Velký účinok filmového umenia

Výstavba filmu *Die Fremde* sa vyznačuje niekoľkými postupmi, ktoré u diváka volajú po vysvetlení: hádankami, mnohým nedopovedaným či nevypovedaným. Toto diváka vedie k tomu, aby si kládol otázky, formuloval hypotézy, interpretoval a niekedy nanovo interpretoval určité scény. Týmto postupmi sa dosahuje umelecký účinok filmu a udržuje sa nimi a priťahuje pozornosť diváka.

Film sa začína poslednou sekvenciou celého príbehu (ktorá však, ako sa na konci ukáže, nie je poslednou), pričom táto z viacerých dôvodov zahŕňa príbeh tajomstvom.

Ešte predtým, ako sa zjaví obraz, môže divák počuť detský hlas, ktorý vyslovuje slovo „mama“. V prvých obrazoch filmu sa potom chrbtom ku kamere objaví mladá žena a mladý muž, ktorí sa spolu prechádzajú po ulici. Mladý muž, z profilu, záber zblízka, vyzerá byť nahneváný, podráždený. Mladá žena, ktorá drží za ruku dieťa, mladému mužovi naznačuje, že ho má rada: prechádza mu rukou po chrbte. Nato sa on zastaví. Ona pokročí trochu dopredu, potom sa otočí a ocitá sa zoči-voči mladému mužovi, ktorý na ňu mieri zbraňou. Po tomto zábere nasleduje strih a na nasledujúcej snímke sa objavuje ten istý mladý muž (bez zbrane), ako beží po ulici. Nato sa znovu zjaví zadýchaný v autobuse. Z okna autobusu vidí niečo, čo upútalo jeho pozornosť a na čo sa dlho zahľadí.

Táto úvodná sekvencia vyvoláva množstvo otázok: Kto povedal slovo „mama“? V akej súvislosti bolo toto slovo vyrieknuté? Kto sú tí ľudia na ulici? Čo ich spája? Prečo mladý muž ženu brutálnym spôsobom ohrozoval, aj keď sa zdalo, že ona ho dobre pozná? Prečo sa mladý muž dal na útek? Čo sa stalo medzi tým, ako na mladú ženu namieril zbraň, a jeho útek? Vystrelil? Kam zmizla zbraň? Čo upútalo jeho pozornosť, keď bol v autobuse?

Odpovede na všetky tieto otázky sa divák dozvie až na samotnom konci filmu. V ďalších sekvenciách sa využíva postup nedopovedania určitých vecí či ich úplného nevypovedania. V tomto ohľade je jednou z najvýraznejších sekvencia znázorňujúca cestu do Turecka, ktorá sa začína záberom na autobus na vidieku. Divák by sa mohol domnievať, že v autobuse sedí Umay, pretože v predchádzajúcej sekvencii povedala Stipovi, že sa tam chystá ísť... V skutočnosti sa však na

cestu do Turecka vydáva jej otec. Prichádza do akejsi dedinky a vstupuje do nejakého skromného príbytku, v ktorom spí nejaký človek. V nasledujúcom zábere otec pozerá do tváre tohto človeka, ktorý sa už medzitým zobudil: je to starý muž. Potom otec znovu odchádza. V tejto sekvencii nepadne ani slovo, nevie sa, kto je ten starý muž, ani to, o čom sa s Umayiným otcom zhovárali. Divák až neskôr uhádne alebo si domyslí, že Umayin otec išiel v súvislosti s problémom, ktorý mal so svojou dcérou, požiadať o radu „mudrca“ (možno svojho vlastného otca) a že dostal radu, aby dal Umay zabiť...

Veľmi podobne sa po tichej porade mužov rodiny, na ktorej Acar prijíma úlohu zabiť Umay, objavuje mlkvosť v dvoch podobách: Acar udiera vo svojej izbe pästou do skrine; Mehmet plače. Pokiaľ ide o scénu v nemocnici, kde otec prosí Umay o odpustenie, možno ju interpretovať rovnako v dvoch rovinách: Umay si (nepochybne spoločne s viacerými divákmi) myslí, že táto prosba sa týka toho, čo si musela vytrpieť, predovšetkým toho, že sa jej zriekla jej vlastná rodina, ale v skutočnosti sa táto prosba o odpustenie týka toho, čo ešte len má prísť...

Takýmto spôsobom nevypovedanie a nedopovedanie určitých vecí vytvára v scenári priestor pre moment prekvapenia a prepracované pohľady, gestá a napokon tiež umenie hercov sú viac ako dostatočnou náhradou nedostatku slov.

Anne Vervier
Les Grignoux (Liège, Belgicko)
www.grignoux.be



V rámci zbierky *Velké plátno na školskej tabuli (Écran large sur tableau noir)* vydáva kultúrne centrum Les Grignoux pedagogické príručky (više 300 titulov) venované rovnakému počtu filmov prevažne európskej produkcie. Tieto príručky sú určené pedagógom, ale aj diváckej verejnosti a ku každému z analyzovaných filmov ponúkajú rôzne a originálne možnosti interpretácie a uvažovania.

